

Kratke analize
Maj 2024

Marjan Hafner

Vpliv rasti cen hrane na inflacijo

Kratke analize

Vpliv rasti cen hrane na inflacijo

Izdajatelj:

Urad RS za makroekonomske analize in razvoj
Gregorčičeva 27
1000 Ljubljana

Avtor: Marjan Hafner

Tehnično urejanje: Mojca Bizjak

Ljubljana, maj 2024

Kataložni zapis o publikaciji (CIP) pripravili v Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani
COBISS.SI-ID 196556035
ISBN 978-961-6839-50-1 (PDF)

Spletna lokacija publikacije: www.umar.gov.si/publikacije/kratke-analize/publikacija/vpliv-rasti-cen-hrane-na-inflacijo

Publikacija je brezplačna.

©2024, Urad RS za makroekonomske analize in razvoj
Razmnoževanje publikacije ali njenih delov ni dovoljeno.
Objava besedila in podatkov v celoti ali deloma je dovoljena le z navedbo vira.

Vsebina

Povzetek.....	1
Uvod.....	2
1 Dejavniki inflacije v zadnjih letih	3
2 Rast cen hrane.....	8
2.1 Rast cen hrane na mednarodnih trgih.....	8
2.2 Cene inputov v kmetijstvu in kmetijskih pridelkov pri pridelovalcih.....	9
2.3 Cene hrane pri proizvajalcih in uvoznikih	10
2.4 Gibanje cen hrane v cenah življenjskih potrebščin	11
Zaključek.....	15
Literatura in viri.....	16

Povzetek

Pred izbruhom epidemije se je inflacija v Sloveniji več kot desetletje pretežno ohranjala nekoliko pod inflacijskim ciljem Evropske centralne banke (ECB). Po začetku epidemije se je pod vplivom padca gospodarske aktivnosti najprej znižala, v drugi polovici leta 2021 pa se je ob okrevanju gospodarstva začela postopoma krepiti, ko ponudba ni uspela slediti povečanemu povpraševanju. To je povzročilo pomanjkanje določenih vhodnih surovin za proizvodnjo, naraščale pa so že tudi cene energentov. Slednje je vplivalo na večje cenovne pritiske in izrazitejše prelivanje višjih stroškov v končne cene. Okrepljena inflacija je postala vedno bolj široko osnovana in se po začetku vojne v Ukrajini leta 2022 še pospešila. Z umirjanjem razmer na mednarodnih energetskih trgih in trgih surovin ter razreševanjem ozkih grl v dobavnih verigah se je inflacija leta 2023 začela zniževati. Ob predpostavljeni odsotnosti šokov na trgu surovin pričakujemo nadaljnje umirjanje tudi v letu 2024.

Med skupinami z visoko podražitvijo so bile tudi cene hrane. V letu 2022 so bile v povprečju višje za skoraj 20 %, leta 2023 pa se je tudi tu rast začela umirjati. Februarja 2024 je v Sloveniji znašala 1,8 %, kar je manj od skupne inflacije (3,4%). K inflaciji so leta 2022 in 2023 največ prispevale osnovne skupine prehranskih proizvodov, kot so žita, mleko, meso, sadje in zelenjava. Najranljivejša gospodinjstva v Sloveniji za hrano porabijo več kot petino njihove celotne porabe, najpremožnejša pa približno pol manj. Zato je dražja hrana v večji meri prizadela gospodinjstva z najnižjimi dohodki, kar kaže tudi ocena inštituta Bruegel (2024), po kateri je v obdobju visokih rasti cen hrane inflacija za gospodinjstva iz prvega dohodkovnega kvintilnega razreda bistveno presegala inflacijo gospodinjstev iz petega dohodkovnega kvintilnega razreda.

Ob predpostavki, da se razmere na globalnih trgih surovin ne bodo ponovno zaostrole, lahko kratkoročno pričakujemo stabilnejšo rast cen hrane. Ker pa kmetijska pridelava spada med dejavnosti pod največjim vplivom podnebnih sprememb in ker so bile ravni cen hrane pred letom 2020 razmeroma nizke, lahko pričakujemo, da bodo cene dolgoročno višje od teh ravni.

Uvod¹

Pred izbruhom epidemije covid-19 se je inflacija v Sloveniji več kot desetletje pretežno ohranjala nekoliko pod inflacijskim ciljem ECB. Po začetku epidemije se je pod vplivom padca gospodarske aktivnosti najprej znižala, v drugi polovici leta 2021 pa se je ob okrevanju gospodarstva začela postopoma krepiti. Krepitev inflacije se je po začetku vojne v Ukrajini leta 2022 še pospešila. Šoki na trgu energentov in težave v dobavnih verigah, ki so zaznamovali epidemijo, so najprej vplivali na rast cen energentov ter cen neenergetskega, zlasti trajnega industrijskega blaga. Ob dlje trajajočih zaostrenih razmerah, ki so jih blažili tudi številni ukrepi fiskalne politike, so se cenovni pritiski pričeli prelivati tudi v druge skupine blaga in storitev. V letih gospodarskega okrevanja 2021 in 2022 se je rast cen postopoma krepila v vseh segmentih košarice blaga in storitev, vključenih v CPI², in se je po izbruhu vojne v Ukrajini še pospešila. V začetku leta 2023 je bilo medletno tako za več kot 2 % dražje več kot 85 % košarice blaga in storitev, vključenih v CPI. Inflacijski pritiski so se med letom nato postopno nekoliko umirili; februarja 2024 je bilo tako medletno za več kot 2 % dražje nekoliko več kot 60 % košarice blaga in storitev. Inflacija se je iz najvišjih ravni sredi leta 2022, ko je bila 11-odstotna, do februarja 2024 upočasnila na 3,4 %.

Razmere na trgih energentov in drugih vhodnih surovin so zlasti po začetku vojne v Ukrajini vplivale tudi na stmo rast cen hrane. Leta 2022 je bila rast cen hrane skoraj 20-odstotna, močne podražitve so zajele vse skupine prehranskega blaga, najizraziteje pri olju in maščobah (34,8 %). Po vrhu, doseženem leta 2022, so se cene vhodnih surovin začele zniževati, rast cen hrane pa se upočasnjuje. Razmere na trgih energentov in ostalih surovin so se v letu 2023 pričele normalizirati. Posledično se je inflacija ob zniževanju cen energentov in trajnega neenergetskega industrijskega blaga iz rekordnih ravni iz leta 2022 zniževala, upočasnila pa se je tudi rast cen hrane, ki je bila februarja 2024 le še 1,8-odstotna. Ob predpostavki umirjenih razmer na globalnih trgih surovin, pričakujemo stabilno rast cen hrane tudi v prihodnje, cene hrane pa bodo zaradi vse večjih vplivov podnebnih sprememb na njeno pridelavo ostale višje kot pred epidemijo.

Hrana v košarici dobrin predstavlja 16,8-odstotni delež, še večjega pa v gospodinjstvih iz nižjih dohodkovnih kvintilnih razredov, zato so bili vladni protikrizni ukrepi usmerjeni tudi v blaženje socialnih stisk. Po podatkih Statističnega urada RS so gospodinjstva iz prvega kvintilnega razreda za blago iz skupine hrana in brezalkoholne pijače leta 2020 porabila več kot petino njihove celotne porabe (21 %), delež porabe v gospodinjstvih 5. kvintilnega razreda pa je bil za skoraj polovico nižji (13 %). Ukrepi so bili tako usmerjeni ne le v obvladovanje cenovnih gibanj pri energentih, temveč tudi pri hrani.

Razlike v deležu hrane v celotni porabi pa niso samo med posameznimi gospodinjstvi, temveč tudi med državami. Podpovprečno razvite članice EU večji delež potrošnje namenijo za hrano, zato je delež hrane v košarici izdelkov in storitev v teh državah večji ter jih višje cene hrane bolj prizadenejo. Hrana je v državah članicah EU leta 2024 predstavljala od 9,3 % (Irska) do 28,6 % (Romunija) HICP.

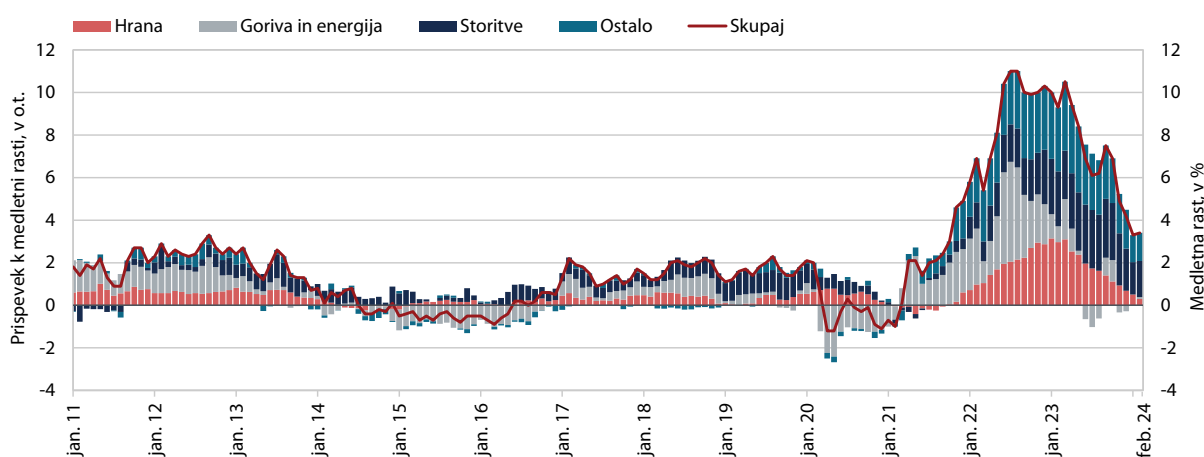
¹ V analizi so uporabljeni podatki, objavljeni do vključno 18. 3. 2024.

² V prispevku za merjenje rasti cen življenjskih potrebščin uporabljamo dva indeksa, in sicer indeks cen življenjskih potrebščin (CPI) ter harmonizirani indeks cen življenjskih potrebščin (HICP), ki je tudi metodološko primerljiv z ostalimi državami članicami EU. Prvi meri spremembe drobnoprodajnih cen izdelkov in storitev glede na strukturo izdatkov, ki jih domače prebivalstvo namenja za nakupe predmetov končne porabe doma ter v tujini (načelo nacionalne porabe). HICP meri spremembe drobnoprodajnih cen izdelkov in storitev glede na sestavo izdatkov, ki jih potrošniki (domači ter tuji) namenijo za nakupe predmetov končne porabe na ozemlju Slovenije (načelo domače porabe). Zaradi razlik v metodologijah občasno med njima prihaja do odstopanj. Od leta 2010 je povprečna absolutna razlika med njima znašala 0,2 o. t.

1 Dejavniki inflacije v zadnjih letih

Pred izbruhom epidemije se je inflacija v Sloveniji več kot desetletje pretežno ohranjala nekoliko pod inflacijskim ciljem ECB. Po začetku epidemije se je pod vplivom padca gospodarske aktivnosti najprej znižala, v drugi polovici leta 2021 pa se je ob okrevanju gospodarstva začela postopoma krepiti. Krepitev inflacije se je po začetku vojne v Ukrajini leta 2022 še pospešila. Šoki na trgu energentov in težave v dobavnih verigah, ki so zaznamovali epidemijo, so najprej vplivali na rast cen energentov ter neenergetskega, zlasti trajnega, industrijskega blaga. Ob dlje časa trajajočih zaostrenih razmerah so se cenovni pritiski leta 2021 začeli prelivati tudi v druge skupine blaga in storitev. Izbruh vojne v Ukrajini v začetku leta 2022 je še pospešil rast cen energentov in ostalih vhodnih surovin, kar je vplivalo tudi na hitro rast cen hrane. Slednja je leta 2022 znašala 18,9 % in je k letni 10,3-odstotni inflaciji prispevala več kot četrtno (2,9 o. t.³). Rast cen vseh skupin prehranskih proizvodov je bila višja od skupne rasti cen (CPI). Na zviševanje cen je ob hitrem okrevanju gospodarske aktivnosti v obdobju 2021–2022 močno vplivalo tudi pospešeno trošenje gospodinjstev, v določeni meri povezano s finančnimi ukrepi države za blažitev posledic epidemije.⁴ V Sloveniji je inflacija tako sredi leta 2022 dosegla najvišje ravni (11 %), od jeseni 2022 do konca prvega četrtletja 2023 pa se je ohranjala na višini okrog 10 %. Medletna rast cen energentov v indeksu cen življenjskih potrebščin, ki je vrh dosegla julija 2022 (39,7 %), se je konec leta 2022 zaradi višje osnove, umirjanja cen na svetovnih trgih energentov in ukrepov vlade za blaženje posledic visokih cen energentov pričela upočasnjevati. Tudi rast cen neenergetskega industrijskega blaga se je ob postopnem umirjanju rasti cen trajnega blaga pričela upočasnjevati. Po drugi strani pa se je v tem obdobju ob okrepljenem povpraševanju, stroškovnih pritiskih zaradi druginje in tudi plačnih pritiskih zaradi pomanjkanja delovne sile okrepila rast cen storitev (7,7 %). V letu 2023 se je inflacija ob upočasnjevanju rasti cen hrane, trajnega neenergetskega industrijskega blaga in tudi energentov postopoma umirjala, z 10 % januarja na 4,2 % decembra. Umirjanje rasti cen se je nadaljevalo tudi v začetku leta 2024, pri čemer je bila rast cen hrane (1,8 %) že nižja od inflacije (3,4 %). Hkrati pa, zlasti zaradi višjih cen storitev (5,1 %), zniževanje osnovne inflacije⁵ poteka počasneje. Posledično je letos v začetku leta osnovna inflacija (4,2 %) še presegala skupno.

Slika 1: Inflacija se po vrhu sredi leta 2022 zlasti zaradi upadanja rasti cen hrane in cen energentov znižuje

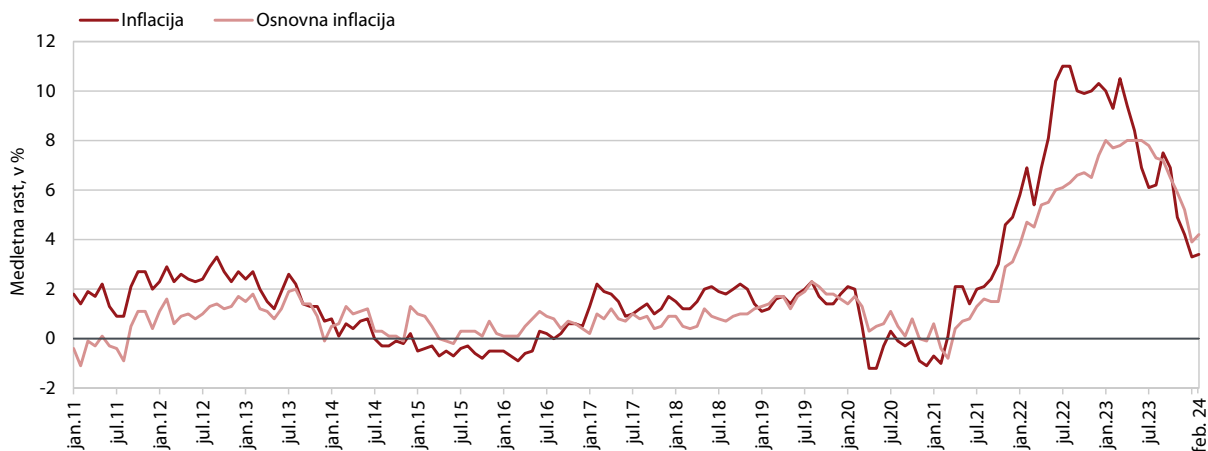
Vir: SURS(2024), preračuni UMAR.

³ Leta 2022 je k inflaciji največ prispevalo blago iz skupine sveže in predelano meso (0,5 o. t.), ki se je podražilo za 19,4 %, najvišja rast cen pa je bila v skupini olja in maščobe (34,3 %).

⁴ Za več o ukrepih glej Poročilo o razvoju 2024 (UMAR, 2024).

⁵ Rast cen z izločenim vplivom cen hrane in energentov.

Slika 2: Osnovna inflacija je zlasti zaradi višjih cen storitev letos v začetku leta presegala skupno inflacijo

Vir: SURS(2024).

Okvir 1: Primerjava inflacije v Sloveniji in evrskem območju

Gibanje inflacije in razlike med območjema

V Sloveniji je bila inflacija pred izbruhom epidemije covid-19 nekoliko višja kot v povprečju evrskega območja, nato pa je po padcu cen v prvem letu epidemije sledila podobna rast. V začetku leta 2020 je bila inflacija v Sloveniji približno 2-odstotna, v evrskem območju okrog 1,5-odstotna. V prvem letu epidemije se je nato ob zmanjšani gospodarski aktivnosti (-1,2 %) znižala in bila celo nekoliko pod povprečjem evrskega območja (-0,3 %). Do začetka leta 2023 v krepitvi inflacije v Sloveniji v primerjavi z evrskim območjem ni bilo bistvenih razlik. Občasna nihanja so bila povezana tudi z ukrepi za blaženje posledic epidemije v različnih državah članicah evrskega območja.⁶

Do večje razlike med inflacijo v Sloveniji in evrskim območjem (3,5 o. t.) je prišlo marca 2023, pri čemer so na razlike pomembno vplivali različni ukrepi. K tako visoki razliki (inflacija v Sloveniji je znašala 10,4 %, v evrskem območju 6,9 %) je pomembno prispevala nižja osnova iz leta 2022 v Sloveniji, ko je vlada z oprostivjo nekaterih prispevkov in dajatev znižala ceno električne energije. To je kljub mesečni pocenitvi (za 0,8 %) na medletni ravni povišalo rast cen energentov s 7,6 % v februarju 2023 na 13,5 % v marcu 2023, medtem ko so se cene energentov v evrskem območju medletno že znižale, za 0,9 %. Cena električne energije je bila s tem marca (kljub temu, da je bila na enaki ravni kot februarja) medletno višja za skoraj 50 %, medtem ko je bila februarja medletno nižja za skoraj desetino. Ob visoki medletni rasti je h krepitvi inflacije prispeval tudi razmeroma velik delež električne energije v košarici HICP (2,8 %, oziroma več kot petino deleža vseh energentov⁷). Junija 2023 se je razlika med inflacijo v Sloveniji in evrskim območjem znižala na 1,1 o. t., kar je primerljivo razliki v začetku leta. K zmanjševanju razlik je prispevala umiritev rasti cen energentov, ki je bila v veliki meri posledica višje osnove junija 2023, ker se je v enakem mesecu preteklega leta iztekel ukrep znižanja omenjenih prispevkov pri električni energiji.

⁶ Ukrepi so se v veliki meri nanašali na blaženje posledic visokih cen energentov, v nekaterih državah so bili usmerjeni tudi v omejevanje negativnih učinkov visokih cen hrane.

⁷ V CPI je ta delež leta 2023 znašal 3,3 % in je predstavljal več kot četrtno deleža energentov.

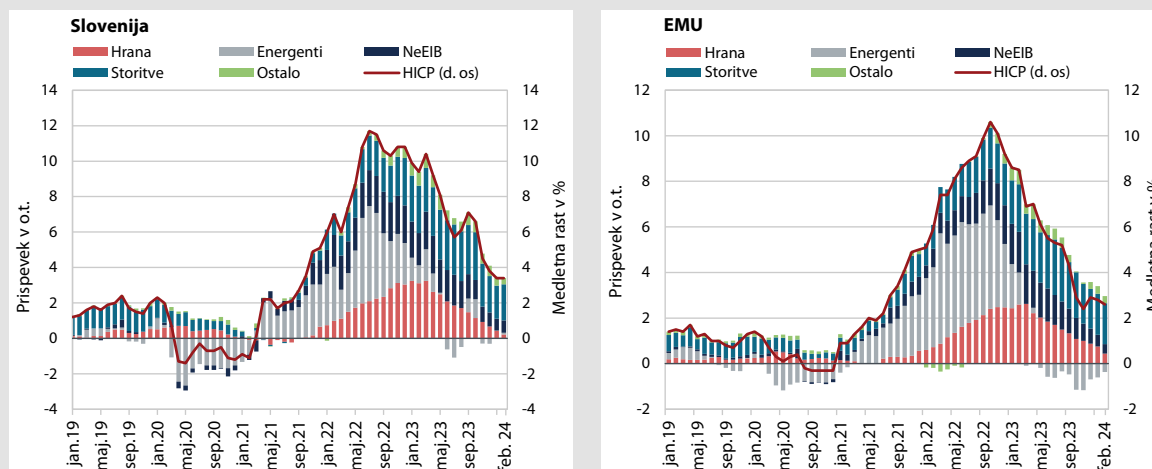
Septembra 2023 je ponovno prišlo do večjega razhajanja med inflacijo v Sloveniji in evrskim območjem (2,8 o. t.). K razliki so ponovno pomembno prispevale različne cene energentov, saj so države ukrepe za omejevanje visokih cen energentov sprejemale za različna časovna obdobja. Cene energentov so bile v Sloveniji septembra na medletni ravni višje za 5,8 %, v evrskem območju pa nižje za blizu 5 %. Še v avgustu so bile cene energentov tudi v Sloveniji nižje za skoraj 4 %. Skok medletne stopnje rasti je bil predvsem posledica prenehanja veljavnosti začasnih ukrepov vlade na tem področju, delno pa je odražal tudi rast cen naftnih derivatov na svetovnih trgih, prenešeno na domači maloprodajni trg. S septembrom 2023 je namreč prenehala veljati Uredba o načinu določanja in obračunavanja prispevkov za zagotavljanje podpor proizvodnji električne energije v soprodukciji z visokim izkoristkom in iz obnovljivih virov energije, ki je mesečni prispevek za zagotavljanje omenjenih podpor znižala za polovico. Posledično se je cena električne energije na mesečni ravni povišala za desetino. Na višjo septembrsko medletno rast cen energentov je vplivala tudi nižja osnova iz predhodnega leta zaradi znižanja stopenj DDV na nekatere energente od septembra 2022 do vključno maja 2023. Dodatno je septembra 2023 prišlo do večjih razlik tudi pri rasti cen storitev. Ta je v Sloveniji znašala okoli 8 %, v evrskem območju pa je upadla pod 5 %. Višja rast cen storitev se je ohranjala vse od pokovidnega okrevanja, ki je bilo v Sloveniji hitreje kot v povprečju evrskega območja. To je posledica večjega povpraševanja po storitvah, pomanjkanja delovne sile in stroškovnih pritiskov, povezanih z rastjo plač ter stroškov blaga. Cene storitev v Sloveniji so naraščale hitreje kot v evrskem območju v vseh skupinah.⁸ Do največjih razlik v prispevku k inflaciji je prihajalo v skupinah drugih storitev, povezanih s transportom, zavarovanjem vozil, zbiranjem odpadkov, in telekomunikacijskih ter zdravstvenih storitev.

Konec leta 2023 in v začetku leta 2024 so se ob nadaljnjem zniževanju inflacije v obeh območjih razlike med Slovenijo in evrskim območjem zmanjšale. Zmanjšanje razlik pri inflaciji v nadaljevanju leta je bilo v veliki meri posledica nižjega prispevka cen energentov, s katerim je vlada gospodinjstva do konca leta 2024 v celoti oprostila plačevanja prispevka OVE in SPTE⁹. Hitreje kot v evrskem območju pa se umirjajo rasti cen hrane. Zmanjšale so se tudi razlike v rasti cen storitev, kar se je ob umirjanju rasti teh cen nadaljevalo tudi v začetku leta 2024. Kljub temu je razlika med rastmi cen storitev druga največja med vsemi komponentami (februarja 2024 je rast cen storitev v Sloveniji znašala 5,8 %, v evrskem območju pa 4,0 %), takoj za cenami energentov. Ob umirjanju rasti cen tudi ostalih skupin (blaga in hrane) se je v obeh območjih zniževanje inflacije nadaljevalo (februarja 2024 na 3,4 % v Sloveniji in 2,6 % v evrskem območju).

⁸ Skladno z Eurostatovo metodologijo razvrščamo storitve v pet skupin, in sicer stanovanje, prevoz, komunikacije, rekreacija in ostale storitve.

⁹ OVE – obnovljivi viri energije, SPTE – soprodukcija toplote in električne energije. Ukrep je znižal inflacijo za 0,6 o. t.

Slika 3: Inflacija se od vrha leta 2022 znižuje tako v Sloveniji kot evrskem območju, v Sloveniji je nekoliko višja zaradi višjih cen storitev

Vir podatkov: Eurostat (2024), preračuni UMAR.

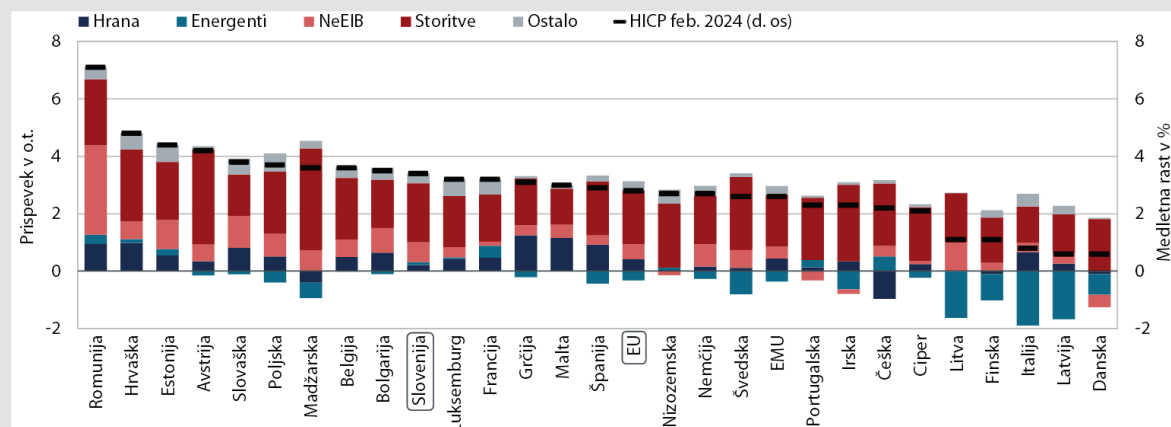
Vpliv uteži posameznih komponent na gibanje inflacije

Poleg sprememb cen blaga in storitev prispevek k skupni inflaciji določajo tudi uteži, ki kažejo delež potrošnje posameznega izdelka oziroma storitve v skupni potrošnji. Ta vpliv je bil izrazitejši predvsem v obdobju, ko je bila inflacija močno zaznamovana z gibanjem cen energentov in hrane. Ti dve skupini sta v letu 2023 v evrskem območju predstavljali manj kot 25 % indeksa cen življenjskih potrebščin, v Sloveniji pa skoraj 30 %.¹⁰ V primeru, da bi bile uteži teh skupin v Sloveniji na enaki ravni kot v evrskem območju,¹¹ bi bila inflacija v Sloveniji ob dejanskih stopnjah rasti cen energentov in hrane v določenih mesecih 2023 tudi za 1 o. t. nižja od evrskega povprečja.

Gibanje inflacije po posameznih državah članicah EU

Po vrhu leta 2022 se je inflacija umirila v vseh državah članicah EU, še vedno pa v večini primerov presega inflacijske cilje centralnih bank. Najnižjo stopnjo inflacije v letu 2024 imajo predvsem države z izrazitejšim negativnim prispevkom cen energentov. Razlike med posameznimi državami se sicer zmanjšujejo, a ostajajo precejšnje. V obdobju največjih razhajanj v letih 2022 in 2023 so razlike izhajale iz dejavnikov, povezanih z različnim vplivom epidemije na gospodarsko aktivnost in trg dela. Pomembna dejavnika razhajanj v inflaciji sta bila tudi odvisnost, predvsem energetska, nekaterih držav od Rusije in različne cenovne ravni pred zaostrovanjem razmer (Mueller, 2023). Poleg tega na razlike pomembno vpliva tudi struktura trošenja gospodinjstev, ki vpliva na velikost uteži v indeksu cen življenjskih potrebščin.¹² K razlikam so pomembno prispevali tudi različni pristopi nosilcev ekonomskih politik k omilitvi negativnih posledic epidemije in druginje. Ti ukrepi so bili tudi časovno in vsebinsko različni, kar je razlike v inflacijskih gibanjih med državami še povečalo.

Slika 4: Razlike v inflaciji med državami članicami EU so še vedno razmeroma velike, tudi zaradi različnih prispevkov cen energentov

Vir podatkov: Eurostat (2024), preračuni UMAR.

¹⁰ V letu 2024 so se uteži za ti dve skupini nekoliko znižale: slednje velja tako za evrsko območje (24,2 %) še izraziteje pa za Slovenijo (27,6 %).

¹¹ Delež izdatkov za hrano in energijo je sicer Sloveniji nad povprečjem evrskega območja.

¹² Delež hrane in energentov predstavlja v Latviji, na Slovaškem in Romuniji približno 40 % HICP, medtem ko je na Danskem, Irskem in v Avstriji za približno polovico nižji.

2 Rast cen hrane

2.1 Rast cen hrane na mednarodnih trgih

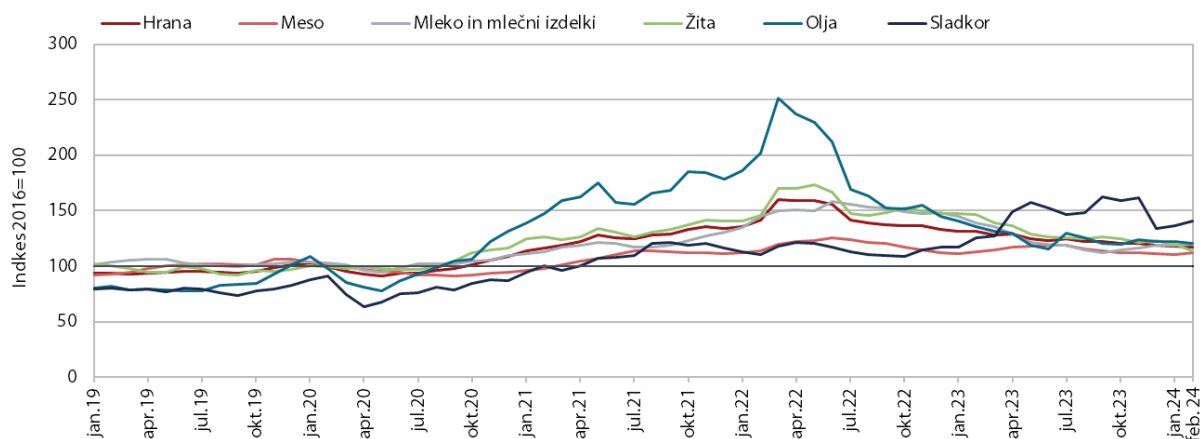
Rast cen hrane na mednarodnih trgih je bila v prvi polovici leta 2022 najvišja v zadnjih dveh desetletjih, kar je rezultat več dejavnikov. Cene hrane so se na mednarodnih trgih postopoma krepile že od konca leta 2020, njihova rast pa je po začetku vojne v Ukrajini dobila dodaten zagon. Dlje časa trajajoče zaostrene razmere na energetskih trgih in trgih prehranskih surovin v času epidemije, ki jih je vojna v Ukrajini še poglobila, so hkrati z visokimi cenovnimi ravnmi nekaterih energentov ter surovin že pred epidemijo precej okrepile prelivanje višjih stroškov pridelave v končne cene. Cene energentov in tudi nekaterih drugih vhodnih surovin so se po prvotnem znižanju ob izbruhu epidemije pričele krepiti že sredi leta 2020. Izraziteje so se ob zaostrovanju razmer na trgu plina povišale cene gnojil. S splošno draginjo leta 2022 so sovpadle tudi neugodne vremenske razmere, ki so rast cen hrane še dodatno pospešile. Analitiki na ECB (Kotz idr., 2023) ocenjujejo, da sta ekstremna vročina in suša v letu 2022 k inflaciji v povprečju prispevali približno 0,7 o. t. Prav tako so nekatera podjetja v evrskem območju ob težavah v dobavnih verigah dvignila marže, kar je še pospešilo rast cen hrane. Med njimi so bila tudi nekatera podjetja iz kmetijstva in predelovalnih dejavnosti, predvsem na področjih z visoko rastjo stroškov, omejeno ponudbo in velikim povpraševanjem (Arce idr., 2023). Na visoko dobičkonosnost nekaterih dejavnosti, predvsem tistih, ki trgujejo s kmetijskimi surovinam, v svojem poročilu opozarjajo tudi Združeni narodi (2023).

Po vrhu v prvem polletju leta 2022 so se cene hrane na mednarodnih trgih začele zniževati. Decembra 2023 so bile na medletni ravni nižje za približno desetino, od najvišjih ravni marca 2022 pa za več kot četrtnino. Znižale so se cene večine prehranskih skupin (leta 2023 so bile cene olja medletno nižje za 15 %, mleka za 20 %). Izjema je le sladkor, kjer so se cene konec leta 2022 pričele izraziteje krepiti in so bile leta 2023 medletno višje za 15 %. Zniževanje cen hrane se je predvsem ob nižjih cenah žit (februarja 2024 glede na december 2023 za 7,3 %) nadaljevalo tudi v začetku leta 2024. Cene hrane na mednarodnih trgih so se tako v dveh mesecih letos znižale za 1,6 % (glede na konec preteklega leta), nadalje pa se krepijo cene sladkorja, ki so bile v tem obdobju višje za blizu 5 %. Nekoliko višje so bile tudi cene v skupini mleka in mesa (za 1 % in 0,7 %).

Slika 5: Cene mineralnih gnojil, ki so povezane z rastjo cen energentov, se od vrha leta 2022 znižujejo, vendar ostajajo višje kot pred epidemijo

Vir podatkov: Svetovna banka (2024).

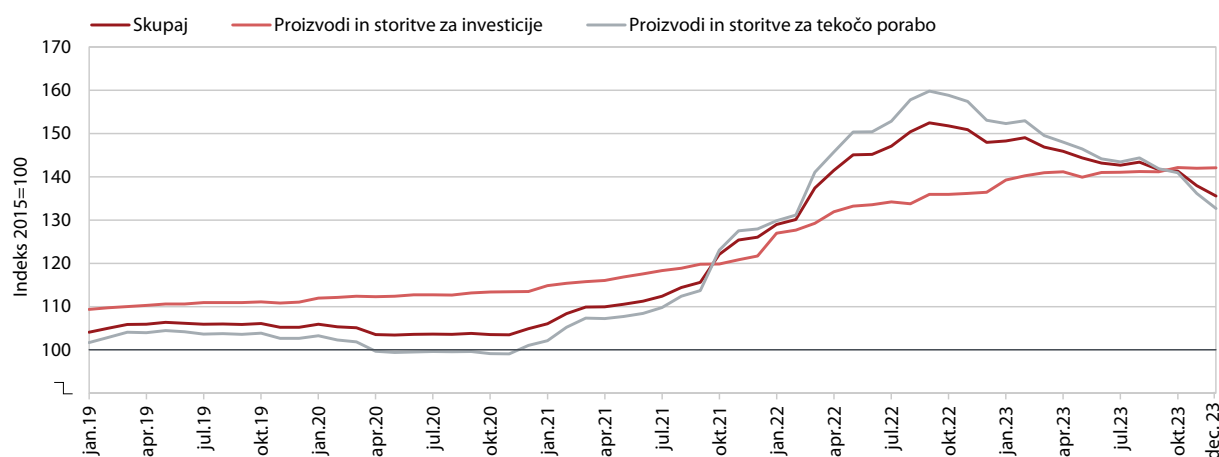
Slika 6: Cene hrane na mednarodnih trgih se od vrha v prvem polletju 2022 postopoma znižujejo

Vir podatkov: FAO (2024).

2.2 Cene inputov v kmetijstvu in kmetijskih pridelkov pri pridelovalcih

Cene inputov v kmetijstvu, ki so se začele zviševati v letu 2021 in dosegle vrh ob izbruhu vojne v Ukrajini v prvi polovici leta 2022, so se v letu 2023 znižale za 9 %, a so še vedno za skoraj 30 % višje kot leta 2020.

V letu 2022 so ob pretresih na mednarodnih trgih, povezanih z vojno v Ukrajini, dosegle vrh cene vseh pomembnejših surovin v kmetijski pridelavi (energentov, gnojil, krmil, sredstev za varstvo rastlin ipd.). Ob dražjih surovinah in težavah v dobavnih verigah so se precej zvišale tudi cene kmetijske opreme ter zgradb. Sledila je umiritev razmer in leta 2023 so se cene hrane na mednarodnih trgih približale ravnem iz leta 2021 (Slika 6). Z zamikom in manj izrazito se umirjajo tudi cene inputov v Sloveniji. V letu 2023 so se tako cene inputov nekoliko znižale predvsem v skupinah, ki so po letu 2020 beležile visoke stopnje rasti (energenti, gnojila in krmila), medtem ko so se inputi za investicije še nekoliko podražili (3 %), a se tudi njihova rast postopoma upočasnjuje.

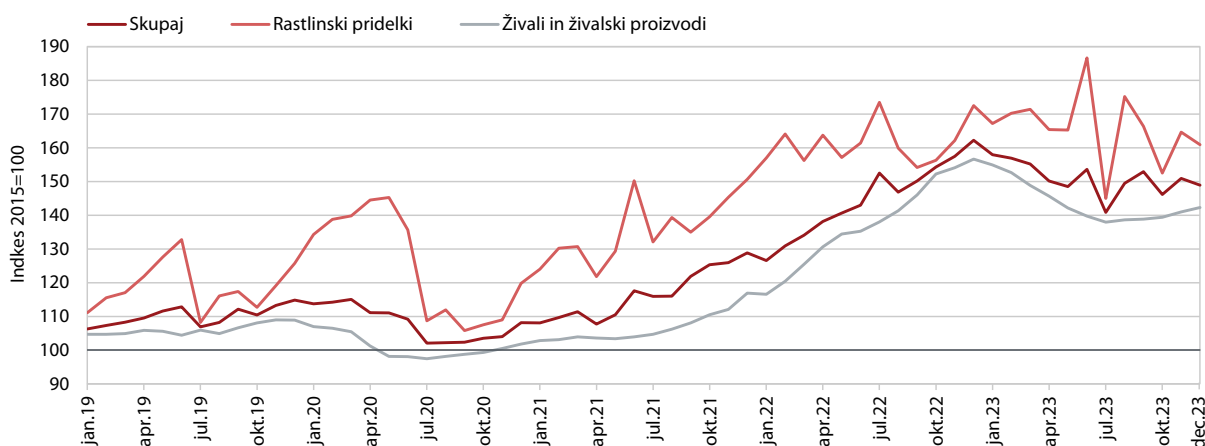
Slika 7: Cene inputov v kmetijstvu se v Sloveniji po vrhu leta 2022 znižujejo, rast cen inputov za investicije pa se postopoma upočasnjuje

Vir podatkov: SURS (2024).

Skladno z gibanjem cen inputov v kmetijstvu, so tudi cene pri kmetijskih pridelovalcih leta 2022 dosegle vrh in se od takrat znižujejo. Cene pri kmetijskih pridelovalcih so se leta 2022 povišale za več kot četrtino. Precej hitreje, za več kot tretjino, so se okrepile cene v skupini živali in živalskih proizvodov, kjer so bile cene mleka in mlečnih izdelkov višje za več kot polovico. Rast na rastlinskem delu pa je bila s približno

10 % razmeroma umirjena. V letu 2023 so se cene pri pridelovalcih začele zniževati, za približno 7 %. Brez upoštevanja cen sadja in zelenjave je bil padec cen v rastlinskem delu 13-odstoten. Predvsem zelenjava se je podražila za skoraj petino, medtem ko se je sadje pocenilo za 3,1 %. Leta 2023 so se cene vseh rastlinskih proizvodov znižale za 2,3 %, cene živali in živalskih proizvodov za 9 %. Pri rastlinskih proizvodih so se opazneje, za 41 %, znižale cene žit. Na znižanje cen živalskih proizvodov pa so vplivale predvsem nižje cene proizvodov iz skupine mleka, za približno 17 %. V začetku leta 2024 se je medletni padec cen pri pridelovalcih nekoliko upočasnjal, še naprej so nižje cene živalskih proizvodov, medtem ko so se cene rastlinskih proizvodov nekoliko povišale. V primerjavi s koncem preteklega leta so se okrepile predvsem cene sadja, na medletni ravni so bile višje za 14 %.

Slika 8: Tudi cene pri kmetijskih pridelovalcih se po vrhu leta 2022 umirjajo

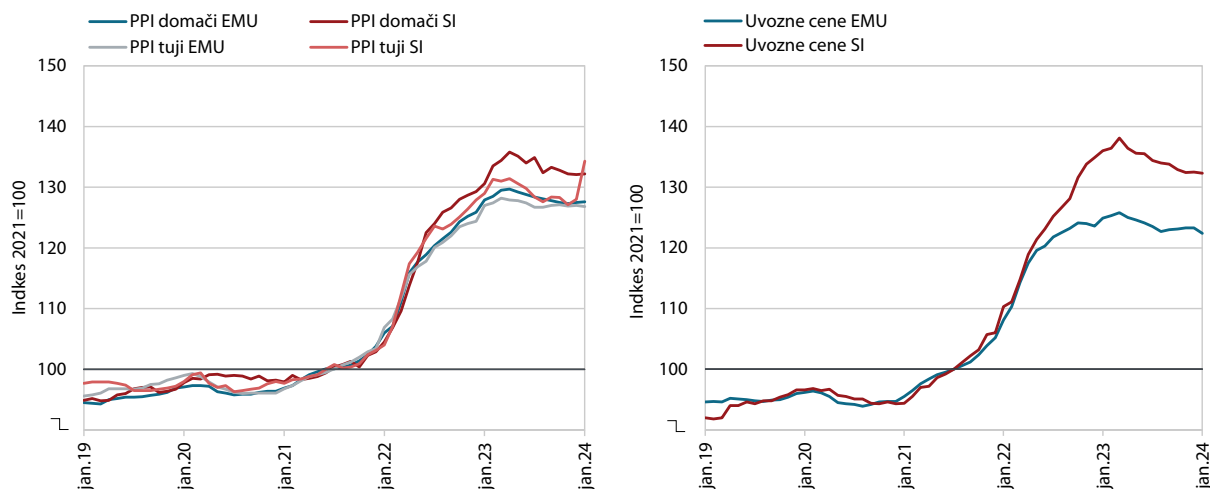

Vir podatkov: SURS (2024).

2.3 Cene hrane pri proizvajalcih in uvoznikih

V letu 2022 je prišlo do vrha tudi pri uvoznih cenah hrane in cenah pri proizvajalcih hrane, ki so sledile povišanim stroškovnim pritiskom vhodnih surovin ter energentov. Od takrat se uvozne cene hrane znižujejo, vendar počasneje od inputov, cene hrane pri proizvajalcih pa nadalje, sicer upočasnjeno, rastejo. Medtem ko se cene inputov v kmetijstvu in tudi pri pridelovalcih od vrha leta 2022 znižujejo, je dinamika cen pri predelovalcih nekoliko drugačna. Upočasnjena rast cen se je namreč v letu 2023 nadaljevala (v Sloveniji 2 %, v evrskem območju pa 1%). Januarja 2024 se je umirjanje rasti cen hrane pri proizvajalcih v Sloveniji nadaljevalo, v evrskem območju pa so bile cene hrane že medletno nižje. Cene pri proizvajalcih hrane v Sloveniji ostajajo za več kot 35 % višje kot konec leta 2019. Razlogov, da cene hrane ne upadajo kakor cene v predhodnih členih verige, je več. Med pomembnejšimi je, da so bile vhodne surovine, uporabljene za proizvodnjo hrane, nabavljene v času cenovnega vrha in v večjem obsegu kot običajno, z namenom zagotavljanja nemotene proizvodnje ob visokih tveganjih glede dostopnosti surovin. To lahko še podaljša obdobje prilagajanja drobnoprodajnih cen tržnim razmeram na mednarodnih trgih. Tudi pogodbeni razmerja med kupci in dobavitelji se ponavadi sklepajo na daljši časovni rok, zato bi se cene lahko prilagodile šele ob sklepanju novih pogodb. Uvozne cene hrane pa so se po drugi strani po vrhu leta 2022 začele zniževati, vendar tudi počasneje kot cene v predhodnih členih verige. V Sloveniji so se leta 2023 znižale za 1,8 %, v evrskem območju za 0,2 %. Zniževanje uvoznih cen hrane se je januarja letos še nekoliko okrepilo (Slovenija -2 %, evrsko območje -2,7 %).

Slika 9: Uvozne cene hrane se po vrhu leta 2022 znižujejo, vendar počasneje od inputov, cene hrane pri proizvajalcih pa nadalje, sicer upočasnjeno, rastejo.

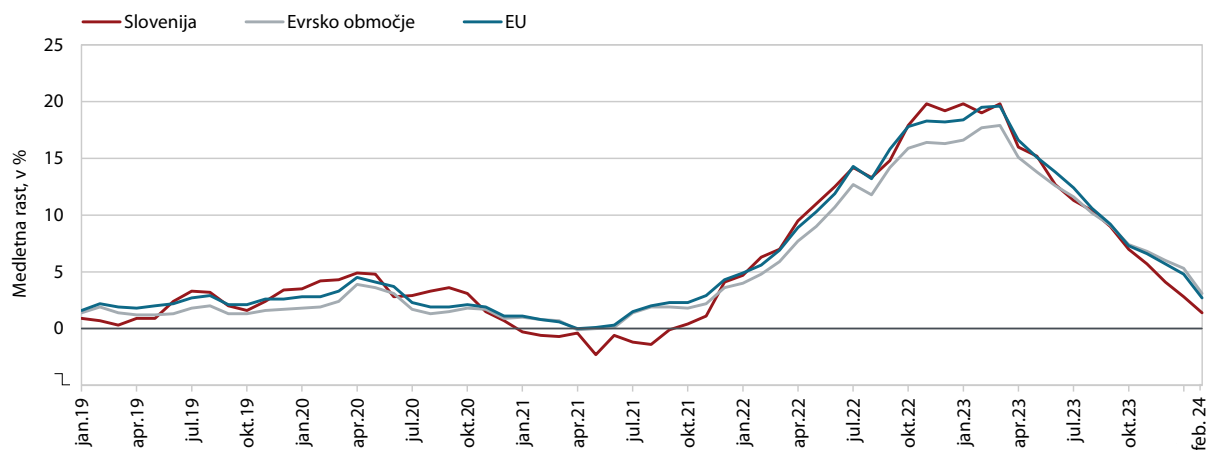

Vir podatkov: Eurostat (Eurostat, 2024).

2.4 Gibanje cen hrane v cenah življenjskih potrebščin

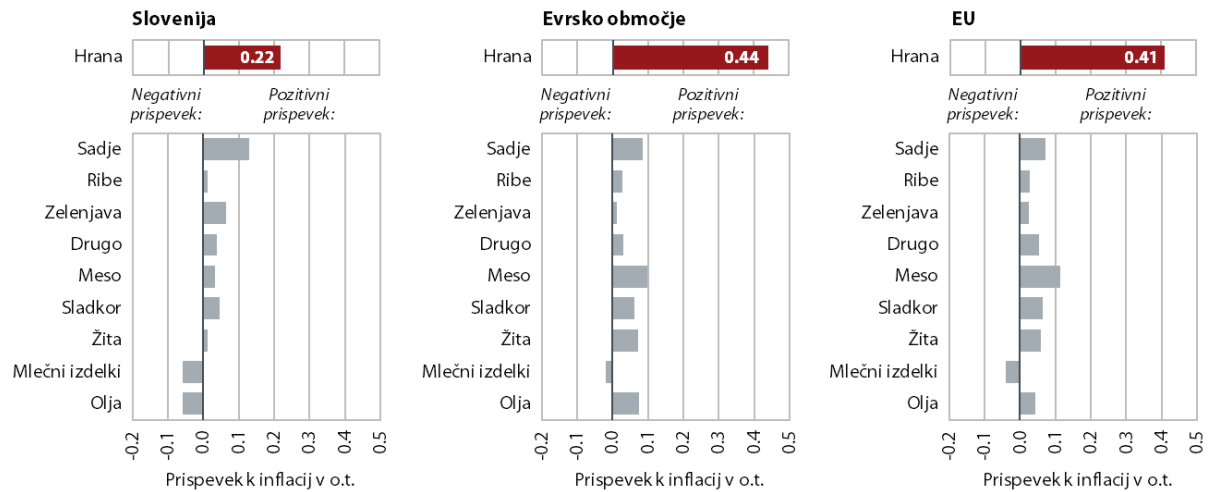
Rast cen hrane v Sloveniji, EU in evrskem območju se po vrhu, doseženem konec leta 2022 in v začetku leta 2023, počasi umirja. Rast cen hrane v Sloveniji ne odstopa bistveno od povprečja EU in evrskega območja, v zadnjem obdobju pa je nekoliko nižja. Predvsem ob višji lanski osnovi se rast cen hrane nadalje umirja in je bila v prvih mesecih letošnjega leta že nižja od skupne inflacije. Prispevek rasti cen hrane k inflaciji v Sloveniji se je tako iz približno 3 o. t. v začetku leta 2023 v začetku letošnjega leta znižal na 0,2–0,4 o. t. Ob nižji rasti cen hrane v Sloveniji je prispevek cen hrane k inflaciji (kljub nadpovprečnemu deležu cen hrane v košarici HICP) letos za približno polovico nižji od povprečja EU in evrskega območja.

Slika 10: Rasti cen hrane v EU, evrskem območju in Sloveniji se po vrhu pred letom dni postopoma znižujejo

Vir podatkov: Eurostat (2024).

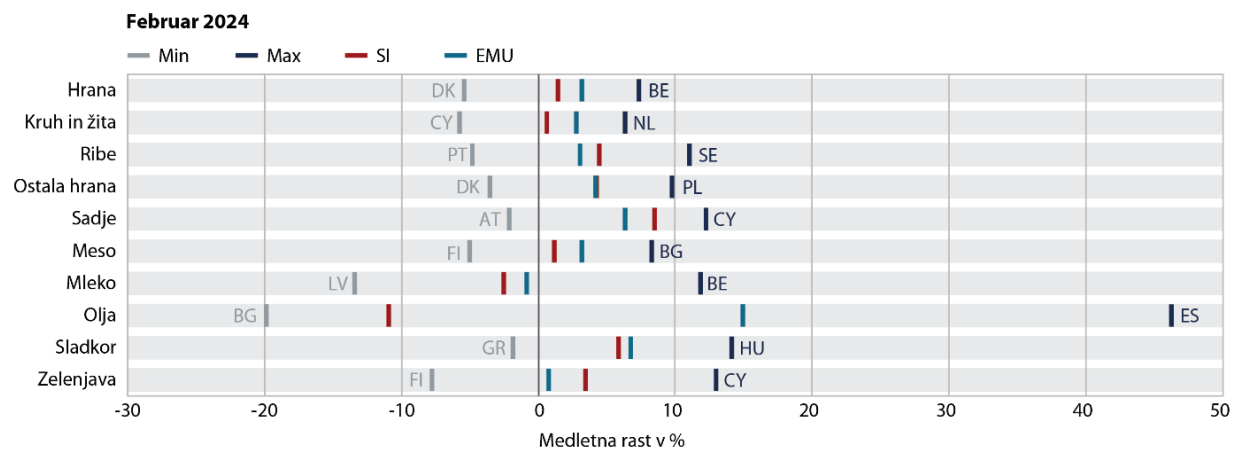
Slika 11: Prispevek cen hrane k inflaciji je v Sloveniji februarja letos približno polovico nižji od povprečja EU in evrskega območja

Vir podatkov: Eurostat (2024).

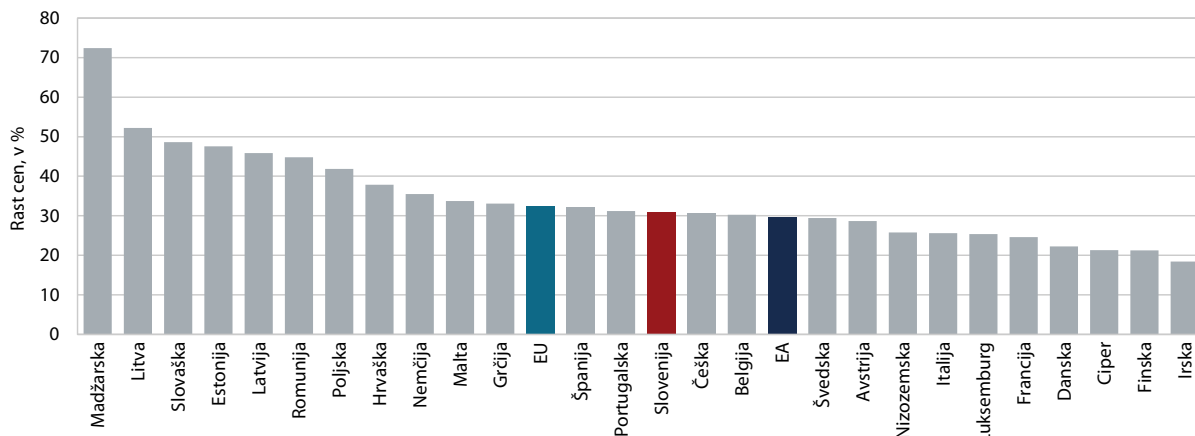
Razlike v rasti cen hrane med posameznimi državami članicami od leta 2019 so precej velike. Najvišja rast cen hrane (11 %) je bila februarja 2024 na Malti, na Češkem pa se je hrana medletno že pocenila (za 4,9 %). Glede na konec leta 2019 je hrana občutno dražja v vseh državah članicah. V EU se je v tem obdobju podražila za 32,5 %, v Sloveniji za 31 %, v evrskem območju za 29,6 %. V Sloveniji so se v tem obdobju povečale cene vseh skupin hrane, najizraziteje (za več kot 50 %) cene sadja. V večini novih članic EU so se cene hrane glede na konec leta 2019 povečale bolj kot v povprečju EU, manj kot v Sloveniji so se povišale cene le na Cipru (za 21,3 %) in na Češkem (za 30,7 %). Razlika v rasti med posameznimi državami je velika. Cene hrane na Irskem so se v tem obdobju povišale za 18,4 %, na Madžarskem pa za več kot 70 %. Na prispevke cen hrane k inflaciji pa pomembno prispevajo tudi uteži, ki jih prehranski proizvodi dosegajo v HICP. Revnejše članice EU večji delež potrošnje namenijo za hrano, zato je delež hrane v košarici izdelkov in storitev v teh državah večji ter jih višje cene hrane močnejše prizadenejo. Hrana v državah članicah EU je tako leta 2024 na Irskem predstavljala 9,3 % HICP, v Romuniji pa 28,6 %.

Slika 12: Razlike v rasti cen hrane med posameznimi prehranskimi skupinami in državami so se znižale, a ostajajo razmeroma visoke

Vir podatkov: Eurostat (2024).

Slika 13: Od konca leta 2019 do februarja 2024 so se cene hrane v večini držav članic povečale za več kot 30 %

Vir podatkov: Eurostat (2024), preračuni UMAR.

Cene hrane v HICP so februarja v Sloveniji z 1,4-odstotno rastjo prispevale k inflaciji (3,4 %) 0,2 o. t.

Večina prispevka je bila posledica višjih cen sadja (za 8,4 %) in zelenjave (za 3,4 %). Hkrati so se za več kot desetino pocenili proizvodi iz skupine olj in maščob, nižje so bile tudi cene v skupini mlečnih izdelkov ter jajc. K rasti cen hrane so v zadnjih dveh letih pomembno prispevale tudi višje cene v skupini žit in mesa, katerih rast se postopoma umirja. Cene v skupini kruha in žit so tako bile februarja 2024 medletno višje za 0,6 % (februarja 2023 za 18,7 %), cene mesa pa za 1,1 % (februarja 2023 za 18 %).

Okvir 2: Ukrepi za blaženje posledic visokih cen hrane

Visoke cene hrane v največji meri prizadenejo finančno najranljivejša gospodinjstva, ki velik del svojega dohodka porabijo za osnovne življenjske dobrine. Po podatkih Banke Slovenije (2021) so slovenska gospodinjstva v 1. kvartilnem dohodkovnem razredu potrošnji hrane namenila več kot petino, gospodinjstva z najvišjimi dohodki pa le dobro desetino svojih izdatkov. Inflacija v Sloveniji je bila konec leta 2023 po oceni inštituta Bruegel (2024), glede na strukturo košarice gospodinjstev iz 1. kvintila, s 4,1 % za 0,9 o. t. višja kot glede na strukturo košarice gospodinjstev iz 5. kvintila. K tej razliki so največ prispevale višje cene hrane in stroški, povezani s stanovanjem.¹³

Za blaženje posledic prehranske druginje je vlada sprejela različne ukrepe. V drugi polovici leta 2022 je sprejela ukrep popisa cen petnajstih osnovnih živil pri izbranih trgovcih, s čimer je poskušala zamejiti morebitna neupravičena povišanja cen hrane. Povprečna cena košarice izdelkov se je od prvega (13. septembra 2022) do zadnjega popisa (19. decembra 2023)¹⁴ pocenila za več kot 60 %. Učinek tega ukrepa na inflacijo je težko oceniti, vsekakor pa se je rast cen hrane tudi po njegovem sprejemu še naprej krepila podobno kot tudi v drugih državah. V začetku druge polovice leta 2023 pa je vlada za obdobje šestih mesecev pričela z izvajanjem Odredbe o obveznem rednem pošiljanju podatkov o cenah kmetijskih pridelkov oziroma živilskih proizvodov (Ur. l. RS, 2023), s katero želi spremljati, analizirati in kontrolirati gibanje cen določenih prehranskih proizvodov po celotni proizvodno-prodajni verigi. V tem obdobju se je

¹³ Razlika med spodnjim in zgornjim kvartilnim razredom je bila ob skoku rasti cen energentov in visokih rasteh cen hrane najvišja marca 2023, ko je znašala 3,6 o. t.

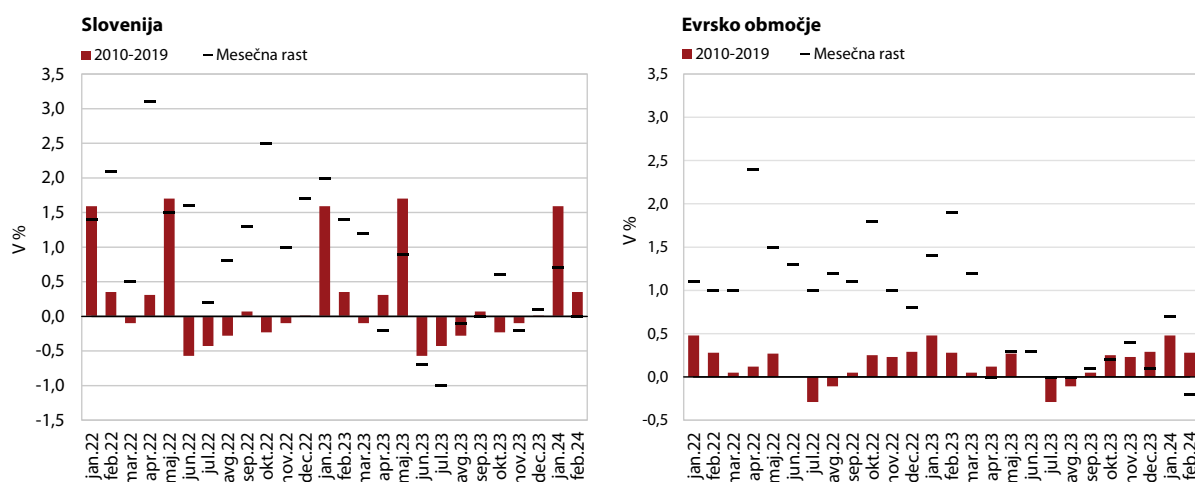
¹⁴ Ukrep je bil z zadnjim popisom preteklega leta zamrznjen, nato ga je vlada ob umirjanju inflacijskih pritiskov zaključila.

medletna rast cen hrane umirila izraziteje kot v evrskem območju, kar je sicer v veliki meri posledica višje lanske osnove, saj so se cene hrane v Sloveniji v tem obdobju gibale podobno kot v evrskem območju.

Ukrepe za blaženje posledic druginje so sprejele tudi nekatere druge države članice EU. Madžarska in Hrvaška sta regulirali nekatere cene živil, kar pa se je v določenih primerih odrazilo v tem, da je povpraševanje presešlo ponudbo posameznih proizvodov z reguliranimi cenami. Na Madžarskem se je rast cen hrane ne glede na sprejeti ukrep precej okrepila in je bila leta 2022 najvišja med vsemi državami članicami EU. Na Portugalskem so v drugi polovici aprila 2023 do konca leta za določene prehranske proizvode uvedli ničelno stopnjo DDV. Cene hrane so se zato v tem mesecu v povprečju znižale za 3,3 %, medletna rast pa je bila v tem obdobju med nižjimi v EU in je konec leta 2023 dosegla 1,4 %. Po izteku ukrepa so se cene hrane januarja na mesečni ravni povišale za 2,9 %, medletna rast pa začasno nekoliko okrepila (2,6 %), a se je februarja trend umirjanja rasti nadaljeval (0,7 %). V Franciji je prišlo do dogovora s trgovci, ki so ponujali najnižje možne cene za izbor več sto izdelkov za vsakdanjo rabo. Izdelke, ki so se prodajali po teh cenah, je vsak od distributerjev prosto izbral in so se med regijami lahko razlikovali. Sredi leta 2023 so z večjimi živilskimi podjetji, ki skupno proizvedejo 80 % hrane, sklenili dogovor o znižanju cen več stotim izdelkom. Če se proizvajalci dogovora ne bodo držali, bodo deležni finančnih sankcij (dodatnih obdavčitev) in bodo javno izpostavljeni (Morozov, 2023).

Cene hrane so predvsem v segmentu sveže nepredelane hrane podvržene sezonskim dejavnikom; njihov vpliv je bil od leta 2022 izrazitejši kot v desetletju pred epidemijo. Primerjava povprečnih mesečnih prirastov iz obdobja 2010–2019¹⁵ z mesečnimi rastmi od leta 2022 dalje pokaže, da so cene hrane v tem obdobju naraščale precej hitreje od dolgoletnega povprečja, a so se mesečne rasti v zadnjem obdobju pričele umirjati oziroma so v nekaterih mesecih že pričele zaostajati za predkriznim povprečjem. Takšnih gibanj pa verjetno ne moremo pričakovati na daljši rok, saj ocenjujemo, da se bodo rasti cen hrane zaradi oteženih pogojev pridelave zaradi podnebnih sprememb in geopolitičnih razmer ter krhkih ravnovesij med ponudbo in povpraševanjem (FAO, 2023) v prihodnje gibale nekoliko nad ravnmi iz preteklega desetletja.

Slika 14: Mesečne stopnje rasti cen hrane se v zadnjem obdobju upočasnjujejo in ne odstopajo več bistveno od povprečnih mesečnih rasti v obdobju 2010–2019

Vir podatkov: Eurostat (2024).

¹⁵ Obdobje do leta 2019 smo kot primerjavo upoštevali zato, ker so se razmere na trgu hrane po tem letu zaradi izbruha epidemije in kasnejše vojne v Ukrajini izrazito spremenile.

Zaključek

Cene hrane so v obdobju 2022–2023 pomembno prispevale k inflaciji, v začetku leta 2024 pa se je njihov prispevek močno umiril. Ob zniževanju cen energentov in drugih vhodnih surovin je pričakovati, da bo rast cen hrane ostala umirjena. Nižji stroški pridelave se v končne cene hrane prelivajo razmeroma počasi, na kar vpliva več dejavnikov. Med pomembnejšimi je dolgotrajnejši proces pridelave kmetijskih surovin in s tem časovni zamik v vplivu na končne cene hrane. Hrana, ki se trenutno prodaja na trgu, je bila namreč proizvedena z vhodnimi surovinami, nabavljenimi v obdobju visokih cen in hkrati v večjih količinah od potrebnih, predvsem zaradi izrazito povečanih tveganj, povezanih z motnjami v dobavi. To bi lahko časovno še podaljšalo prenos nižjih cen po celotni proizvodno-prodajni verigi. Na drugi strani pa se z reševanjem motenj v dobavnih verigah pritisk na končne cene hrane znižuje. Drugi dejavnik, ki vpliva na cene hrane, pa so dolgoročneje pogodbe v prehranski verigi. Odkupna razmerja za prehranske izdelke so običajno urejena z nekoliko dolgoročnejsimi pogodbami, kar vpliva na to, da se tržna cenovna gibanja po cenovni verigi prenesejo z določenim časovnim zamikom.

Kljub že prisotnemu zniževanju cen na nekaterih prehranskih trgih pa znižanja cen hrane na ravni pred epidemijo ne moremo pričakovati. Cene energentov in vhodnih surovin, ki so se leta 2023 že znižale, namreč ostajajo povišane. Prav tako se na cenah hrane vse bolj odražajo podnebne spremembe, ki bodo v prihodnje vedno bolj vplivale na obseg in pogoje kmetijske pridelave, s tem pa tudi na rast končnih cen v prehranski verigi.

Literatura in viri

- Arce, Ó., Hahn, E. in Koester, G.** (2023). How tit-for-tat inflation can make everyone poorer.
- Banka Slovenije.** (2021). Gospodarska in finančna gibanja, Oktober 2021. Ljubljana: Banka Slovenije.
- Bruegel.** (2024). Does inflation hit the poor hardest everywhere? Pridobljeno s <https://www.bruegel.org/blog-post/does-inflation-hit-poor-hardest-everywhere>
- Eurostat.** (2024). Eurostat [podatkovna baza]. Luxembourg: Eurostat. Pridobljeno s <https://ec.europa.eu/eurostat/data/database>
- FAO.** (2023). Food outlook. 2023. Pridobljeno s <https://openknowledge.fao.org/server/api/core/bitstreams/d1b7ac97-7ad3-4c95-98fd-3568def8a75c/content>
- FAO.** (2024). FAO Food Price Index. Rome. Pridobljeno s <https://www.fao.org/worldfoodsituation/foodpricesindex/en/>
- Kotz, M., Kuik, F., Lis, E. in Nickel, C.** (2023). The impact of global warming on inflation: averages, seasonality and extremes. 2023. Pridobljeno s <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/scpwps/ecb.wp2821~f008e5cb9c.en.pdf>
- Morozov, Sebastjan.** (2023, 4. julij). Kako so se Francozi lotili zniževanja cen hrane. *Dnevnik*.
- Mueller, M.** (2023). Zakaj je inflacija visoka in tako različna med državami evrskega območja? Pridobljeno s https://bsi.si/ckfinder/connector?command=Proxy&lang=en&type=Files¤tFolder=%2FSporo%C4%8Dila%20za%20javnost%2F&hash=6ce6c512ea433a7fc5c8841628e7696cd0ff7f2b&fileName=Madis%20M%C3%BCller_%20BS_3_23.pdf
- SURS.** (2024). Podatkovna baza SiStat. Ljubljana: Statistični urad RS. Pridobljeno s <https://pxweb.stat.si/SiStatData/pxweb/sl/Data/-/04006005.px>
- Svetovna banka.** (2024). Commodity Markets. Washington, DC. Pridobljeno s <https://www.worldbank.org/en/research/commodity-markets>
- UMAR.** (2024). Poročilo o razvoju 2024. Ljubljana: Urad RS za makroekonomske analize in razvoj.
- United Nation.** (2023). Trade Development Report 2023.
- Ur.I.RS.** (2023). Odredba o obveznem rednem pošiljanju podatkov o cenah kmetijskih pridelkov oziroma živilskih proizvodov, stran 5221. Pridobljeno 18. 9. 2023 s <https://www.uradni-list.si/glasilo-uradni-list-rs/vsebina>